

Ренета Божанкова

РУСКИЯТ СИМВОЛИЗЪМ. ЕДИН ПОГЛЕД ОТ ХХІ ВЕК

Йордан Люцканов, “Дрехата на съдбата. Романът на

Дмитрий Мережковски “Юлиан Отстъпника”:

Анализ на класицистичния му символизъм”.

София, 2008, 279 стр.

Руският символизъм в ранния му вариант на първото поколение - декадентски, мистически, класицистичен, е издълбоко изследван и добре познат, включително и у нас, при това още почти синхронно, в първите му български преводи от предишното краевековие. Но и следващото, нашето, очевидно е създадо методологии и техники за четене и разбиране и е пожелало да каже своята дума за уж пределно добре познатия предмет, щом един млад български учен - Йордан Люцканов от Института за литература в БАН, така настойчиво се обръща към творчеството на доайена на символизма от края на ХІХ век Дмитрий Мережковски.

Първото и вероятно най-важното, което трябва да бъде казано за тази книга, се отнася до нейната структура - многослойна, многоравнищна, представляваща, както ни казва уводът, част от една още по-усложнена цялост - дисертационният труд на автора, към който текстът на книгата е съществувал като приложение. “Приложението”, превърнало се в основен корпус в книгата, на свой ред има свои приложения, съпътствано е от плътен паралелен коментарен и референциален текст под линия, прекъсвано е от ситно набрани в рамките на основния текст “отстъпи”. Четенето на този текст е предизвикателство, както е предположил авторът му, необходимо е и усилие, и познаване на стратегиите за нелинейно четене, защото пред нас е хипертекстова структура в нейния автентичен книжен вариант, на който ни учи първо постмодернистичната критика и литература, а после - Мрежата. Но решението относно структурата на книгата може да има по-други причини, сред които са както спецификата на руския символизъм, черпещ сюжети от всички митологии и религии, идеи от всевъзможни философски системи, така и натискът на авторската ерудираност и изследователска емоция при откриване на източниците, разгадаване на всяка следваща тема, име, образ с множествени хипостази. Не следва да пропускаме и още един фактор - пряката сугестия на изследвания материал - в случая текстовете на Мережковски, които са и ерудитски, и есеистични, и фрагментарни, все характеристики на дискурса на граничния период между двата века,

XIX-ти и XX-ти. Nolens volens, изследователят също е въвлечен в това силово / стилово поле.

Това, което Мережковски изследва в цялата трилогия “Христос и Антихрист”, чиято първа част, “Юлиан Отстъпника”, е фокусът на книгата на Люцканов, и в още ред други свои разножанрови текстове, е как историята и религията се свързват, съотнасят, взаимообуславят, какви механизми, или закони, или Висша Воля ги управляват, като една от целите на Мережковски (а и на З. Гипиус) е, несъмнено, да се предложи алтернативен път за религията (Църквата на “Третия Завет”) и така да се стигне до алтернативен път на историята (или нейния край в сегашния ѝ цикъл, изчерпване). За да създаде романа си, Мережковски разплита и след това отново съединява пъстри нишки от текстове и вярвания, знание и хипотези за късната античност и ранното християнство, убеден в символните значения и във всевластието на аналозиите и съответствията (върху което, впрочем, се строи ранносимволистичната доктрина). На свой ред, Йордан Люцканов трябва да разплете при анализа си нишките на романа, да изследва фактурата и да разпознае произхода им. Той го прави упорито, целенасочено, но в темпо, което позволява спиране, оглеждане на всеки детайл и, което като че е водещо, с любуване и демонстриране именно на пъстротата на снопа от нишки. Ако си позволим да разгърнем метафората, пъстър сноп, но не кълбо, което да ни отведе нанякъде. И в този смисъл, целта на книгата не е да стигнем, а да вървим,¹ да бъдем предизвиквани да търсим още и след авторските бележки под черта да отворим енциклопедии и справочници, истории и романи, за да не се доверим, а сами да преживеем процесуалността на познаването. Отражението в изследователската книга на тази процесуалност е осъзната стратегия, заявена още на първата страница, и не можем да не признаем, че това е особеното постижение на автора - да ни направи свидетели на търсенето, а не слушатели на възвестена истина или читатели на аргументи на доказана хипотеза.

На следващо място, книгата на Й. Люцканов е доказателство за важноста на уменията да се задават въпроси. Много от тях са риторични и по характер, и по цел, други са отворени и реални питання към следващи изследователи или, възможно, теми на бъдещи изследвания на автора. Един пример:

“Това очертава Мережковски, следвайки било интуицията си, било характерни за XIX век предразсъдъци. (Кое е от интуицията му, и, още, “от самия него”, и какво - “от книгите”, от предразсъдъците; кои са общите места?)” (с. 45).

1 Няма случайни съвпадения и навен, Мережковски е и преводач на руски на “Дао дъ цзин”.

Питайки, Й. Люцканов циклично се връща към отделни теми, търси друг ъгъл на разглеждане или същия, но сменяйки фона, контекста. Особено интересна в този смисъл е работата с отделни мотиви и сюжети - на първо място (и поради заглавното присъствие) Фортуна / Фортуната и дрехата ѝ, а също и вариациите на темата и сюжетите с участие на братята Диоскури Кастор и Полидевк.

При оценката си на частите на труда бихме могли да дадем определения - най-добра ни се струва тази, в която присъства “Отстъп за синьото като гълъбово” (с. 104 - 107), а от литературоведска позиция най-нужна - тази от приложенията, посветена на паралела с трактовката на Х. Ибсен в дилогията “Кесарят и Галилеянина”. Но пак от литературоведска позиция е необходимо да добавим и мнението си за главата “Романът за Юлиан като произведение на класицистичния символизъм (Въведение в темата)”. Тя е съзвучна, подчинена на доминиращия коментарно-есеистичен тон на книгата вместо на предполагащата литературно-историческа структурираност и методология и на очакването за концептуалност, пораждащо от присъствието ѝ като част от подзаглавието на цялата книга. В опит да разберем авторския замисъл потърсихме аргументи в тази глава, но освен няколко паралела и споменавания (между тях Соловьев, Ренан, Ницше) не намерихме достатъчно много от символистичния контекст и от очаквания плътен фон на философията и изкуството от края на XIX век, който да позволи да се изясни “класицистичния символизъм” на романа на Мережковски за Юлиан. Отговорът може би ще дойде в следващи текстове, а може би следва да се търси тук, във финалното изречение на очарования от Елада тълкувател на не по-малко очарован писател, изречение, предполагащо съществуването, но само отказващо се от други четения:

“Това ще е друг тип изкуство, друг тип съотнасяне между “амфитеатър” и “театър”. Няма да е Елада” (с. 232).

Ако използваме обаче същата риторика, ще кажем, че без тази неконвенционалност, книгата на Йордан Люцканов би била една от многото, посветени на литературата на миналото, нейната оригиналност е именно в това да се избегне моделиране според правилата на литературоведско изследване и да се създаде многоцветна, калейдоскопична картина на епохите, които романът на Мережковски побира, картина, неколкостранно пренареждана в самата изследователска книга. Създаването ѝ би било немислимо без характерния подход и към библиографията, представяща обилие на извори и заедно с това едно относително ограничено присъствие на метатекстове. Авторът се обръща към текстовете и изданията от епохата на Мережковски, повлияли върху него, повлияни

от него, доверява се на първоизточници, избягвайки цитатите и дългите изброявания на защитници на една или друга теза, толкова модни днес в научните статии; така той е отказал да се лиши от радостта на откриването, ограничавайки във възможна степен влиянието на посредниците. Избор, който следва да бъде уважен, защото освен самото осъзнаване на независимата изследователска позиция², той би могъл да доведе - и води в редица места от текста на книгата - до впечатляващо ново тълкуване, до виждане на нови съответствия, до ново четене от XXI век на вече станалата класика литературна модерност.

2 И символистично детерминирана поза - късно заселване в прословутата кула от слонова кост.